

Branko Anđić

Veličina SVETA

■ Laguna ■

Copyright © 2020, Branko Anđić
Copyright © ovog izdanja 2020, LAGUNA

Ovo je zvanično drugo izdanje romana Veličina sveta. Prvi put je objavljen u izdavačkoj kući Prosveta uoči njenog zatvaranja. Knjiga jeste bila odštampana, ali praktično nije stigla u knjižare, pa samim tim ni do šireg kruga čitalaca.

U međuvremenu, autor je knjigu delimično dopunio i izmenio, pa ni sam ne zna da li se ona može smatrati drugim ili prvim originalnim izdanjem u verziji koja je pred čitaocima.

Autor

Autor fotografije *Čovek u polici*
na korici je Ljiljana Popović Anđić

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Ova knjiga je posvećena mojoj porodici:
mom životnom saputniku micifuzu Lili,
sinu Borisu, majci Slavi, a naročito senima
mog oca Veselina.*

*... You just pick up a hitcher,
a prisoner of the white lines on a freeway.*

*Joni Mitchel
(Coyote)*

... That is the strongest of language; it crossed the boundaries of the body, is at once inside and outside, and it sometimes happens that we don't notice the threshold has been crossed.

*Siri Hustvedt
(The Sorrows of an American)*

Sadržaj

Maramica ili harmonika: napomena koju čitaoci obično preskaču	11
Ljubav u Budvi	15
Koltrejn i Gec.	36
Mačka i miš.	45
Mrak bez Tesle	56
Glava bez razloga.	62
Razmišljanja nad bilijarskim stolom.	79
Veličina sveta I	86
Plan B	96
Veličina sveta II	110
Kilmes.	120
Sportski život.	132
Ribarska digresija	150
Fotografija duše	154
Pesnicom	171
Zvuk vina	178
Poslednja partija	188
Od srca	195
<i>O autoru.</i>	197

Maramica ili harmonika: napomena koju čitaoci obično preskaču

Muškarci tri generacije – pripovedač, njegov otac i njegov sin – omeđuju svet ove knjige. Mada njegova veličina može da se izmeri brojem stranica, taj svet je nekad veći, a nekad manji, širi ili užji, dublji ili plići. To je svet koji se za poslednjih pet-šest decenija naizmenično širio i skupljao, gotovo protejski menjao u zavisnosti od istorijskog trenutka, zrelosti njegovih protagonista i tačke gledišta sa koje je posmatran.

Kao što gledan iz različitih zemalja i gradova svet deluje različito, uveren sam da je – uprkos geografiji, astronomiji, geologiji, fizici i drugim egzaktnim naukama koje svoje zaključke izražavaju numerički – i njegova veličina sasvim subjektivna kategorija: svako biće svet ima po sopstvenoj meri. Na osnovu toga koliki je i kakav je nečiji svet, može se mnogo toga reći o nadama, težnjama, pa čak i karakternim osobinama te osobe. O porodičnim odnosima – takođe. O vremenu i sredini u kojoj žive – ponajviše.

Verujem da sticaj mirijada okolnosti odlučuje o tome kakav i koliki će biti nečiji svet – ne samo volja, ambicija i druge lične osobine. Ponekad su to naizgled sitne stvari,

anegdote, često zaboravljeni odlomci razgovora, neka podudaranja ili mimoilaženja u vremenu – sve što kao uzgred ostaje zapisano negde među našim vijugama.

U vreme kad sve manje ljudi živi tamo gde je rođeno, kad su iseljeništvo, turizam, progonstvo, azil, profesionalne migracije, međunarodni brakovi, integracioni procesi što brišu ili barem zamagljuju nacionalne granice velikih područja planete postali univerzalne pojave kojima se više niko ne čudi, odnos prema svetu, mera koju on ima za svakog pojedinačno, sve više prerasta u instrument spoznaje njegovog najmanjeg i najintimnijeg dela – sopstvene duše. Bežeći od samog sebe ili pokušavajući da upozna svoje pravo biće, jedan američki nobelovac je čitav život pretvorio u besomučno putovanje šireći granice sopstvenog sveta i onako usput ispisujući neke besmrtne knjige; ali Hemingvej bi danas bio nemoguć, ili barem veoma naivan u tom svom hodočašću. Danas čak i putnici amateri znaju da se nagomilavanjem kilometara ne može pobeći od sopstvenih demona.

Čuje se toliko puta: svet je postao maramica. Ne baš! Pre bih rekao da je postao jedna džinovska harmonika koja se neprestano skuplja i širi. Prisećam se nekih svojih svetova: kad su oni najmanji, od tri ulice i jednog parka, izgledali tajanstveno, opasno i nedokučivo; kad je ekskurzija iz Budve na Lovćen delovala kao osvajanje Himalaja i kad su lovačke priče u jednom kaldrmisanom dvorištu zamenjivale put u nepoznati beskraj. I obrnuto, kad ni let na drugu stranu okeana nije mogao da udalji zvuk sirena poslednjeg bombardovanja Beograda, ili kad se godine iskustva po raznim kontinentima na kraju svedu na jednu šahovsku partiju. Zato je priča o veličini nečijeg konkretnog sveta – o jednom prostoru – uvek i priča o jednom vremenu.

Šta, najzad, da se kaže o vremenu kroz koje prolazi priповedač ove knjige? Rođen je negde u prvoj deceniji posle

najvećeg istorijskog prestrojavanja dvadesetog veka, u pedesetima, u vremenu nesuvislog optimizma jednih i gorkog ukusa na poraz drugih, ali i zajedničke sreće – koja ciklično stiže posle nesreće – što život posle kataklizme, makar i goli, ipak postoji. Neki, takođe, sa stilskog stanovišta to vreme nazivaju decenija lošeg ukusa, kada je sve bilo toliko rudimentarno – oblačenje, izgled, ishrana, stanovanje, frizure, umetnost, čitav svet – i toliko očigledno da su i zadovoljstva i očekivanja, silom prilika ali možda ne i nažalost, bila takva: jednostavna i previše očigledna. Protagonista/pripovedač je rastao uz svoje roditelje prvo u doba Velike zablude da se svetovi mogu tek tako iz korena promeniti, a potom u Godinama otrežnjenja, kad je postepeno prestajalo dejstvo socijalne anestezije, a bol, s prohtevima i bogatijim iskustvom, sistematski jačao i sve više ljudi obuhvatao. Iskustvo sopstvenog odrastanja u svetu toga vremena stalno je osciliralo između militantnog optimizma jednih i dekadentnog defetizma drugih čiji svetovi, prinuđeni na zajednički stan, nikad nisu našli i zajednički jezik. Uveren sam, međutim, da način prilagođavanja tim svetovima – ličnim i tuđim, kad već onaj zajednički, objektivni i za sve isti nikad nije stvoren – presudno utiče na neprekinuti dijalog koji se iz generacije u generaciju nastavlja, sa dede na oca, sa oca na sina, sa sina na unuka. Mada se nekad čak i ne dodiruju, ni u vremenu, ni u prostoru, ti svetovi se neumitno međusobno uslovljavaju.

Ispričati na prvim stranicama ono što bi moglo da se zaključiti na poslednjima, raspričati se unapred o onom što se nalazi u još nepročitanoj knjizi, bilo bi ne samo glupo i suviše nego i krajnje dosadno. Zato samo još valja upozoriti naglas na ono što čitaoci vole da zanemare i bogami i namerno preskoče: iako bi to trebalo da se podrazumeva čim je jedna prozna knjiga u pitanju, da kažem jasno i glasno:

ovo je jedan roman a njegovi glavni likovi – pripovedač, njegov otac i njegov sin – nisu fotokopija autora, njegovog oca i njegovog sina, niti su dogodovštine opisane u ovoj knjizi fotografija događaja jedne konkretne porodice onako kako su se stvarno desili. To prosto ne bi bilo moguće, čak i da je pisac tako želeo. Mnoge priče, događaji i reči jesu izvučeni iz ličnog sećanja – ponekad s mukom, a ponekad usput – i pomešani su s nekim tuđim sećanjima i onim trećim, izmišljenim. Kao lažov od zanata, nijedan pisac ne bi imao hrabrosti da se zakune na Bibliju da je njegovo delo „zasnovano na istinitom materijalu“ – što ponekad piše na špici ambicioznijih filmova – ali može barem da pokuša da istinit bude svet njegove knjige – u ovom slučaju svet istorijske zbunjenosti, iluzija i nada tri beogradska naraštaja.

Ljubav u Budvi

Oduvek sam verovao da je moj polazak u školu imao neke veze s masovnim uvođenjem televizije – barem u mom gradu. Dva sata programa dnevno držala su porodicu svake večeri na okupu, dovođila komšije i pretvarala beogradske ulice u najbezbednije na svetu. Vreme van školskih časova bilo je, u stvari, vreme čekanja na televiziju.

Ali pre toga, samo godinu dana pre toga, onog leta kad smo otac, majka i ja krenuli u Budvu – sve je još bilo drukčije: jer nije bilo televizije. Ljudi su igrali šah, tablanet i remi za velikim trpezarijskim stolovima, vodili su ljute bitke za zrna graška i pasulja umesto za dinare i pare, ako ne bi čuvali najsitniji sitniš u plastičnim kesama za sledeće partije, kad bi karte kliznule po obrisanoj mušemi. U to doba čak i preferans je mirisao na porok – bio je igra kockara, policajaca, avanturista i umetničke avangarde. U to doba imali smo kod kuće dva špila pravih bečkih pjatnik karata – i to je bilo mnogo važnije od filipsa i grundinga koji su zauzeli centralno mesto beogradskih dnevnih soba jedva godinu dana kasnije. Imali smo i ručno rezbareni šah. A više od svega – imali smo vremena.

Igrati partiju remija s odraslima, petkom uveče, bila je u to vreme moja najveća avantura. Imao sam priličan i preran dar za društvene igre – kako je govorila moja majka – odnosno opasno sam voleo kocku – kako je taj isti dar objašnjavao moj otac. Ali prava, velika avantura pre televizije i rokenrola desila se u mojoj šestoj godini, onog jula kad je otac najavio letovanje u Budvi. Znam da su me nekoliko puta pre toga vodili na more – da dišem jodni vazduh jer je to zdravo – ali sam bio suviše mali da bih se toga stvarno sećao. Više od zdravlja, koje je tada bilo u modi, moji roditelji su pokušavali da sačuvaju mrvice predratne i predrevolucionarne građanske tradicije kad se leti cela porodica selila na dva meseca na Jadran, tačnije – u vilu „Osejava“ u Makarskoj. Slike makarske plaže pre bučnih šezdesetih, kad je turizam planuo kao šumski požar, stopile su se s mirisom čađi i ustajalog vazduha u vagonima Jugoslovenske železnice kojima se dobra 24 sata klimatalo do mora. Ali se putovanja u Budvu sećam do najmanje pojedinosti.

Put je već sam po sebi bio avantura – danas bismo rekli „samo“ šest stotina kilometara, a onda je to bilo „čitavih“ šest stotina kilometara – po tesnim, uglavnom makadamskim putevima kroz planinu, što su od šofera preko noći stvarali junake za tridesetak utihnutih putnika, koji su, šćućureni na svojim sedištima, hipnotički gledali u svetlosti farova i slušali brektanje motora, impresionirani provlačenjem kroz za njih gorostasne gudure i vletne prevoje. Mi deca pratili smo svaki pokret vozača. Uvek su bila dvojica, koji su se smenjivali na, za današnje pojmove, smešno kratkim relacijama od po osamdeset do sto kilometara. Kao da su istovarivali ugalj, a ne vozili autobus. Servisne stanice na kojima su se vozači smenjivali, a putnici protezali noge, bile su za mene kao oaze u pustinji, kao tvrđave pionira u bespuću

divljeg zapada. Alamo. Tamo dalje na putu vrebale su neke nejasne opasnosti koje samo nesavladiva priroda može da smisli – divlje zveri, odroni, grmljavina, kišurine, serpentine od kojih se ledila krv u venama. Servisne stanice u to doba, i to ne samo za jednog šestogodišnjaka nego za svakog ko je na njima protezao noge, nisu bile sumnjive krčme krajputaši i leglo nasilja; naprotiv, to su tada bila utočišta na kojima su ljudi pili bledunjavu kafu i prepričavali kako je „savladana“ prethodna „deonica“ puta. Nesvesni svog udarničkog žargona, predviđali su kakav će biti put do sledeće oaze, kao prevejani traperi takmičili se u poznavanju iskušenja koja ih čekaju do tamo.

Valjda od tog doba nosim usađeno osećanje nepoverenja prema prirodi. Nisam u njoj komotan, moje prirodno boravište i dalje su servisna stanica, kafana, klub, bioskop, bilo koja društvena tvorevina urbane svesti. Ne interesuje me nikakav rusooovski povratak prirodi, ni dobar divljak, jer da je ona baš tako sjajna, nikad se, pre svega, iz nje ne bi ni odlazilo, a divljak bi – uz svu urođenu dobrotu – bio manje divalj. Da li joj se divim? To da. Doživljam je kao prekrasnu opasnu zver, uživam da je posmatram satima kao dobru pozorišnu predstavu ili još bolju izložbu slika, u stanju sam da gledam netremice u snežne vrhove planina i u morsku pučinu, ali – pre svega i najradije – kroz široke prozore servisnih stanica, na putevima koji je prekrajaaju.

Na tim servisnim stanicama za pola sata sklappala su se poznanstva, ali i neraskidiva prijateljstva, pričalo se prekomerno i neusiljeno s potpuno nepoznatim saputnicima, koji su odjednom postajali bliskiji od rođaka, namah zasluživali naše poverenje kosmički naivnih putnika samo zato što su delili s nama istu – činilo nam se neizvesnu – sudbinu pustolova, dugog putovanja u nepoznato; iz novčanika su

se vadile slike dece i žena, prepričavale porodične zgrade, svi su u tim pričama na servisnim stanicama postajali za nijansu smeliji nego što su u stvari bili, pomalo su se hvalili, pred sam nastavak putovanja muškarci bi se odvažili da trgnu s nogu po rakijicu sa svojim novim prijateljima, a žene su zagledale svoje lasteks-pantalone, kojima su za ovu priliku zamenile karirane plisirane suknje, neoborivo time dokazujući da se upuštaju u avanturu putovanja, i to u odgovarajućoj uniformi. Jer, ah da, to je takođe bilo vreme pre farmerki. Nešto kasnije ušla je u govor reč „traperice“, a naše majke su uporno govorile pantalone „od teksas platna“, iako je pomenuto platno poticalo iz francuskog grada Nima; reč „džins“ je u to vreme još bila svima nepoznata.

Svet je tada bio mnogo veći, i to ne samo zato što sam ja bio manji nego i zato što je bio raznovrsniji. Još nije počelo veliko globalno upoznavanje, koje je istovremeno značilo uprošćavanje sveta, njegovo svodenje na najmanji zajednički sadržatelj da bi svima bio jasniji i svarljiviji. U autobusu od Beograda do Budve u leto 1958. niko nije mogao ni pomisliti da će se nekoliko decenija kasnije ceo svet oblačiti isto, da će piti ista osvežavajuća pića i da će suši, pica i hamburger postati sveto trojstvo globalizovane svakodnevice i konačna zamena za kriške hleba i masti sa čvarcima, za sendviče od kifli i mlevene šunke koji su se obavezno spremali u zastrašujućim količinama pred svako napuštanje kuće – makar do Avale.

Kad bi šoferi-komandanti najavili pokret, ljudi bi kao vojnici poustajali i jedni drugima poželevi srećan put kao da ne putuju istim autobusom i kao da neće još satima biti zajedno. Da su smeli, valjda bi se i prekrstili. Sve što bi šoferi rekli, ličilo nam je na zrnca mudrosti: oni su znali napačet ovaj put. Oni su znali kuda idu i šta rade. Ne plaše se.

Vladaju situacijom. Sve ono što mi ne znamo i ne činimo. Svaki njihov pokret – uskakanje u kabinu kao na sedlo pastuva, paljenje motora, podešavanje sedišta – ličio nam je na akrobaciju, na žongleraj cirkuskih majstora trapeza. Hteli smo, bar dok traje put, da imamo njihove kape i jakne. I, naravno, njihove pokrete.

Ponekad, tokom „sigurnih deonica“, tiho bi puštali radio. Kažem tiho, jer sem televizije, farmerki i brze hrane, u to doba nije bilo ni turbo-folka; malo ko je uopšte znao a kamoli koristio tu stranu reč – *folk*; postojale su samo narodna, zabavna i klasična, ili takozvana ozbiljna muzika. Bio je to svet pre pop-kulture, čak pre *Bitlsa*. I rečnik je tada bio drukčiji, nekako udarnički: „teške deonice“ su se „savlađivale“ kao što su traktori „napadali“ njive, i to se radilo u tišini, ozbiljno, bez priče i bez radija – kako dolikuje pregaocima. Samo šoferi su mogli ponekad da pričaju i – mada sam im se divio – nerviralo me je što su se, obraćajući se jedan drugome, uvek gledali. Kao da se vozilo nije kretalo po opasnom putu, kao da im nije bila potrebna stopostotna usredsređenost da s njega ne skrenu u bezdan, kao da su hteli da pokažu koliko nadmoćno vladaju situacijom. Onaj za volanom bi svaki čas okretao glavu prema svom suvozaču i ja sam se pitao kako uopšte može da vozi ne gledajući drum. Bio sam sve više ubeđen da su to radili namerno, pogotovu dok su provlačili autobus kroz vijugave klisure i kanjone duž kojih je s jedne strane promicao mrki, neprobojni zid planine, a s druge je zjapila bezdana provalija. Hteli su sigurno da pokažu nama putnicima kako se ne plaše puta, da ga imaju u malom prstu i da bukvalno žmurečki mogu po njemu da voze. Ja sam im u to doba verovao, ali strah zbog toga nije nestajao. Činilo mi se da pred svakom krivinom šofer počinje da radi nešto drugo, nešto što ne bi trebalo: umesto da čvrsto drži volan,

i to obema rukama, kao dizgine gizdavog vranca, baš tada bi okretao glavu prema suvozaču, jednom rukom nešto dohvatao ispod sedišta, saginjao se da podigne čašu, načas bi čak dizao obe ruke s volana da oljušti bombonu, stavljao je naočare za sunce ili bi ih skidao – i tako unedogled. Zašto se već jednom ne smiri?, pitao sam se. Da sam bio manje radoznao i uzbuđen, žmurio bih za vreme „teških deonica“, ali je moja želja da vidim nepoznate predele bila jača od straha. Probdeti veći deo noći, u borbi sa snom, takođe je bilo uzbudljivo.

Negde pred zoru zaustavili smo se poslednji put na izlasku iz malog planinskog mesta. Mora da je to bila visoka planina, mislio sam, jer mada je bio juli, kad smo izmileli iz autobusa, para je izlazila na usta i morao sam da obučem jaknu. Prvi put sam tada probao medovinu. Svi su je pili kao da je to bila obavezna vakcina pred silazak na more. Šoferi su nam, ulazeći u autobus, rekli da sad ne spavamo, nego da pazimo, jer ćemo za desetak minuta vožnje – ugledati more.

Poslednje veliko uzbuđenje te noći stvoriće mi naviku koje se ni do danas nisam oslobodio: taj susret s velikom vodom – bilo kojom i bilo gde – kad god joj prilazim s kopna, od tada je postao moj poseban doživljaj. Kad god ugledam more ili okean – to je uvek kao prvi put. Ništa drugo sem mora u meni ne stvara takvo uzbuđenje.

Autobusom je ovladala atmosfera prikrivenog takmičenja: ko će prvi spaziti more? Strašno sam želeo da to budem ja. Kao da će more pripasti onom ko ga prvi bude ugledao, makar krajičkom oka, kroz gudure planinskog masiva. Verovatno smo ga svi videli istovremeno, upravo onog časa kad je autobus prešao kroz prevoj i izišao iz poslednje velike, zatvorene krivine, pre no što će početi da se spušta serpentinama ka obali. Ali ja sam bio ubeđen da sam ipak delić sekunde

pre ostalih postao svestan da je ta sivkastobela izmaglica, ta metalna ploča o koju su se odbijali prvi sunčevi zraci, bila Jadransko more.

Kad se autobus zaustavio na stanici u Budvi, brzo smo izašli i pokupili naše kofere iz prtljažnika, kao da bi vozilo moglo da ih odnese ostavljajući nas praznih ruku. Autobus je nastavljao put duž obale i nije bilo vremena za pozdravljanje sa dvadesetak noćnih rođaka čija su pospana lica istog časa izbledela iz mog sećanja kad je autobus krenuo dalje, a mi ostali, okruženi drugim ljudima, jednim vazduhom, slanim jutarnjim povetarcem, koji je kao rukom odnosio naš umor.

Odseli smo u jednoj privatnoj sobi sa zajedničkim kupatilom, u starom gradu Budve, još uvek autentično trošnom i neobnovljenom. Još imam sliku na kojoj otac i ja sedimo na rubu prozora te naše sobe i gledamo preko krovova na more. To je slučajno savršena slika, crnobela ne zbog željenog umetničkog efekta, nego zato što u to doba nismo imali filmove u boji; samo teške i glomazne foto-aparate lajka čiji su kožna futrola i glomazni oblik skrivali besprekornu *Cajsovu* optiku, koju je socijalistički internacionalizam na vreme pokupio od istočnonemačke braće po ideologiji. Fotografija oštrih kontrasta, tamno osenčenog prvog plana u kojem su, opčinjena lepotom prizora, naša lica blistala nekim prigušenim sjajem prema svetlijoj pozadini sitnozrnaste dubinske oštine.

Ono što će samo desetak godina kasnije postati neprohodan mravinjak rasa i jezika, još uvek je bio samo senovit splet kamenih ulica starog primorskog grada koji je oklevao između prošlosti i budućnosti, bezbrižno ne hajući za sadašnjost. Na glavnoj gradskoj plaži Mogren već tada je tokom leta bilo dosta ljudi, ali se između njih moglo lako prolaziti i niko nije sedeo na šljunku dovoljno blizu nas da

bi čuo sve što smo razgovarali. Niti smo mi mogli da čujemo priče ostalih kupaca. Kao i svi turisti u to doba, kupovali smo sir i voće na pijaci i pravili sendviče od kifli, paradajza i prvih jetrenih pašteta slavonske mesne industrije. Ali smo uveče, posle kupanja, redovno odlazili u hotel *Mogren* na supu i ribu.

Da se razumemo: hoteli su u to doba, čak i na Jadranu, bili otmene oaze čija su imena sa strahopoštovanjem izgovarana da bi gotovo mistično odzvanjala stotinama kilometara duboko u kopnu. Nisu pripadali nikakvim lancima poznatim po finansijskoj moći i globalnom prisustvu, to su bili hoteli-ličnosti, s imenom i prezimenom i mestom rođenja, u koje je čovek ulazio kao u crkvu: hotel *Biokovo* u Makarskoj, hotel *Kvarner* u Opatiji, hotel *Argentina* u Dubrovniku, hotel *Marko Polo* na Korčuli, hotel *Marjan* u Splitu i, naravno, hotel *Mogren* – u Budvi. Sinonimi nekog drugog, maglovito upamćenog života, bolje reći neko refleksno sećanje na njega, oaze u kojima se ponekad, ako preostane novca i elana, prenoći jednom, na povratku, tek da bi se podsetilo kako je u raj.

Hotel *Mogren* je bio jedna od tih oaza života kojim je neki drugi svet negde živeo i o tome snimao filmove – najčešće komedije u ružičastom tehnikoloru – koje smo gledali sa drvenih stolica u bioskopskim baštama posutim šoderom, pod otvorenim mediteranskim nebom. Bilo je, naravno, i drugih, običnih hotela koji su za skromniju cenu ispunjavali samo svoju namenu, ali ne i bilo čiju maštu: obična svratišta gde se prespava, doručkuje i ide dalje. Ali se ne boravi. Mi smo te godine u Budvi svake večeri boravili u bašti hotela *Mogren*, tamo gde sam se prvi put zaljubio.

Još nekoliko parova, prijatelja mojih roditelja, bilo je te godine s nama u Budvi. Gotovo nikog od njih se ne sećam

sem jednog sa širokim osmehom ispod debelih brkova. Bio je hrom još od vremena kad ga je dečja paraliza zauvek obeležila, ali je s tim svojim nedostatkom živeo kao s nekom vrstom neslane šale koju mu je sudbina priredila i koja je čak i njemu samom bila smešna. Izvrsno je plivao i često je pecao zajedno s mojim ocem. Onako, nasred plaže. To se tada moglo.

Umesto na pravila, ljudi su se oslanjali na zdrav razum. Meštani nisu zaključavali vrata, pa to nisu očekivali ni od prvih turista koji će, malo-pomalo, promeniti njihove navike i moral. Flaše sa svežim mlekom ostavljane su na pragu ili pred vratima, a dug se plaćao jednom nedeljno. Nikad se nije govorilo o onima koji nisu platili. Tuđa sramota ostajala je – tuđa. Tako je bilo i s pecanjem: ono što nikom ne smeta, nije bilo zabranjeno u ime viših poslovnih ciljeva. Prijatelj moga oca uzimao bi udicu s mamcem, otplivao podalje od obale, i ostavljao bi ih u dubini pošto bi prethodno nogama mlatio po vodi, praveći zapenušani gejzir, da privuče ribe. Moj otac je držao na obali najlon vezan za udicu i čekao da ribe zagrižu mamac u uskovitlanom viru. Kao i turisti, i tadašnje ribe su bile naivne i otac ih je, kroz smeh i graju kupača, jednu za drugom izvlačio na obalu. Bio je moj heroj. Kad sada malo bolje razmislim, nije u tome uspevao mnogo puta u životu – sve manje, kako sam rastao. Ali tada jeste. Ne znam šta je radio s toliko skuša i cipola – mi smo našu ribu jeli u hotelu *Mogren* – verovatno ih je delio prijateljima i kupačima. Ali o tome ništa ne znam, jer mi nije bilo važno. Napuštali smo plažu tek u sumrak, umivali se, presvlačili i – zajapureni i očešljani – odlazili u hotel *Mogren*. Samo nas troje.

Sećam se ukusa paradajz-čorbe i govede supe s testeninom u obliku zvezdica. Još mogu da dozovem iz pamćenja miris koji se dizao iz mog tanjira kad bi kelner u belom